

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ МОЛОДІ

УДК 378:316.47

doi: 10.20998/2227-6890.2021.2.07

Л.М. ГРЕНЬ, А. І. ЧЕРКАШИН, С.М. РЕЗНИК

СТРУКТУРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ОСВІТНЬОГО ЛІДЕРА

Стаття прив'язана розкриттю структури загальної та професійної культури особистості освітнього лідера; з'ясовано, що культура є багатофункціональною системою і виконує такі функції, як: передачу соціального досвіду (культура як соціальна пам'ять людства); гносеологічну (здатність концентрувати соціальний досвід багатьох поколінь, зберігати культурний генофонд людства); регулятивну (регулювання різних сторін та видів діяльності людей); ціннісну (якісне наповнення морального та інтелектуального змісту); доведено, що освітнє лідерство може бути розвиненим тільки через здатність особистості освітнього лідера ефективно виконувати та доцільно застосовувати сукупність різноманітних професійних ролей, наявність у нього високої загальної та професійної культури; наведено структуру загальної та професійної культури освітнього лідера (духовно-моральна культура; світоглядна культура; культура філософського мислення; педагогічна культура; психологічна культура; методологічна культура; управлінська культура; економічна культура; інженерна культура; корпоративна культура, інформаційна культура, адаптивна культура; аналітична культура; риторична культура; полілінгвістична культура; культура фізичного вдосконалення; конфліктологічна культура; культура діяльності, спрямована на досягнення успіху) та розкрито змістовне наповнення її компонентів; доведено, що наявність в освітнього лідера всіх складових структури загальної та професійної культури створює синергетичний ефект в його діяльності в освітньому середовищі, сприяє формуванню лідерських якостей, розвитку лідерського потенціалу як здобувачів вищої освіти, так і професорсько-викладацького складу.

Ключові слова: освітнє лідерство, освітній лідер, загальна і професійна культура, структура, компоненти, синергетичний ефект, особистість, професорсько-викладацький склад, педагогічна діяльність.

Л.Н. ГРЕНЬ, А. И. ЧЕРКАШИН, С. Н. РЕЗНИК

СТРУКТУРА ОБЩЕЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЛИДЕРА

Статья посвящена раскрытию структуры общей и профессиональной культуры личности образовательного лидера; выяснено, что культура является многофункциональной системой и выполняет такие функции как: передачу социального опыта (культура как социальная память человечества); гносеологическую (способность концентрировать социальный опыт многих поколений, сохранять культурный генофонд человечества); регулятивную (регулирование разных сторон и видов деятельности людей); ценностное (качественное наполнение нравственного и интеллектуального содержания); доказано, что образовательное лидерство может быть развитым только из-за способности личности образовательного лидера эффективно исполнять и целесообразно применять совокупность разнообразных профессиональных ролей, наличие у него высокой общей и профессиональной культуры; приведена структура общей и профессиональной культуры образовательного лидера (духовно-нравственная культура; мировоззренческая культура; культура философского мышления; педагогическая культура; психологическая культура; методологическая культура; управленческая культура; экономическая культура; инженерная культура; корпоративная культура; информационная культура; адаптивная культура; аналитическая культура; риторическая культура; полилингвистическая культура; культура физического совершенствования; конфликтологическая культура; культура деятельности, направленная на достижение успеха и раскрыто содержательное наполнение ее компонентов; доказано, что наличие у образовательного лидера всех составляющих структуры общей и профессиональной культуры создает синергетический эффект в его деятельности в образовательной среде, способствует формированию лидерских качеств, развитию лидерского потенциала как соискателей высшего образования, так и профессорско-преподавательского состава.

Ключевые слова: образовательное лидерство, образовательный лидер, всеобщая и профессиональная культура, структура, компоненты, синергетический эффект, личность, профессорско-преподавательский состав, педагогическая деятельность.

L. M. HREN, A. I. CHERKASHYN, S.M. REZNIK

STRUCTURE OF GENERAL AND PROFESSIONAL CULTURE OF PERSONALITY OF EDUCATIONAL LEADER

The article is devoted to the disclosure of the structure of general and professional culture of the personality of the educational leader; it was found that culture is a multifunctional system and performs such functions as: transfer of social experience (culture as a social memory of mankind); epistemological (ability to concentrate the social experience of many generations, to preserve the cultural gene pool of mankind); regulatory (regulation of various parties and activities of people); value (quality content of moral and intellectual content); it is proved that educational leadership can be developed only through the ability of the personality of the educational leader to effectively perform and expediently apply a set of various professional roles, he has a high general and professional culture; the structure of general and professional culture of an educational leader (spiritual and moral culture; worldview culture; culture of philosophical thinking; pedagogical culture; psychological culture; methodological culture; management culture; economic culture; engineering culture; corporate culture, information culture, adaptive culture; analytical culture; rhetorical culture; polylingual culture; culture of physical improvement; conflict culture; culture of activity aimed at achieving success) and revealed the content of its components; It is proved that the presence of an educational leader of all components of the structure of general and professional culture creates a synergistic effect in his activities in the educational environment, promotes leadership, leadership development of both higher education and teaching staff.

Key words: educational leadership, educational leader, general and professional culture, structure, components, synergetic effect, personality, teaching staff, pedagogical activity.

Постановка проблеми. В Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» серед 17 цілей ціллю № 4 є забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Однією з під цілей (4.4) виступає підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою, сприяння формуванню в країні міст освіти та науки [19]. Досягти цієї цілі в освіті допоможуть освітні лідери – особистості з розвинутою загальною і професійною культурою, з високими показниками активності у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лідерством як педагогічною проблемою в Україні займаються такі дослідники, як: О. Бондарчук [2], Д. Зербіно [7], С. Калашнікова [10], В. Міляєва [14], Н. Мараховська [13], Н. Семченко [16], Т. Пантюк [15], О. Романовський [8] та інші автори.

Особиста і професійна культура викладача закладу вищої освіти залишається у центрі уваги багатьох науковців: С. Вітвицької (визначає роль, місце шляхи підвищення педагогічної культури викладача закладу вищої освіти) [1], В. Гриньової (досліджуються основи формування педагогічної культури майбутнього вчителя, його методологічні, теоретичні й методичні засади.) [4], О. Хайрулліної (запропоновано концепцію світоглядної культури особистості, що топологічно належить свідомості людини, позначає організаційні рівні, подає морфологічний устрій і наділяє її низкою оригінальних властивостей щодо світорозуміння і самовизначення людини у соціальному світі на основі отримання і переробки смислів як з підвалин Фізичного Всесвіту або психосфери, так і з глибин Семантичного Всесвіту або ноосфери, має

властивість створювати й утримувати власне смислове поле) [18], Ю. Щербяка (виокремлено педагогічну культуру як один з найважливіших складників культури суспільства, зумовленої специфікою педагогічної діяльності викладача, спрямованої на формування особистості, здатної в майбутньому відтворювати і збагачувати культуру суспільства) [21].

Теоретичні та методологічні основи дослідження. Для вчених кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами НТУ «ХП» актуальним є завдання підготовки освітніх лідерів, лідерів-професіоналів, тому вся їхня діяльність спрямована на формування багатогранної особистості, яка має весь спектр загальної та професійної культури, здатної створити команду однодумців та спрямувати її на досягнення успіху у всіх сферах життєдіяльності. Сучасні суспільні зміни потребують від освітнього лідера здатностей до якісно нових професійних ролей, серед яких особливо важливими є ролі експерта з навчання, менеджера, фасилітатора, тьютора. Освітнє лідерство передбачає здатність педагога бути взірцем, надихати до самовдосконалення, ефективно керувати процесом навчання та особистісного розвитку студентів. Освітнє лідерство може бути розвиненим тільки через здатність особистості освітнього лідера ефективно виконувати та доцільно застосовувати сукупність різноманітних професійних ролей, наявність у нього високої загальної та професійної культури.

Мета статті – розкрити структуру загальної та професійної культури особистості освітнього лідера, наявність складових якої в освітнього лідера створює синергетичний ефект в його діяльності та

сприяє формуванню у професорсько-викладацького складу та у здобувачів вищої освіти лідерських якостей, формуванню їх лідерської позиції, розвитку лідерського потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Освітнє лідерство – це нова управлінська парадигма, що є орієнтиром і механізмом для здійснення реформ у сфері освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій [2, с. 86–87]. «У сучасних реаліях життя проблема лідерства актуалізується і вимагає відповідного теоретичного обґрунтування в інтердисциплінарному аспекті, оскільки базується на філософії, психології, соціології, демографії, етиці тощо. Сучасна система освіти має забезпечити таке освітнє поле становлення людини, де б особистісні прагнення і потреби реалізувалися повно і оптимально, не порушуючи норм моралі та розумного співжиття у колективі. ...лідерство, зокрема в освіті, не може бути самоціллю і універсальним засобом досягнення мети, навіть найшляхетнішою» [15, с. 43]. Загальна та професійна культура особистості освітнього лідера відіграє у цьому сенсі важливу роль.

Викладачі-лідери сприяють індивідуальному розвитку студента, розуміють процес прийняття рішень, володіють принципами психології та соціології, методами консультування, цінують індивідуальні особливості студента, вірять у гідність та розвиток потенціалу кожного студента. Реформи вищої освіти України сприятимуть розвитку нового покоління викладачів, котрі займатимуть лідируючі позиції в освітньому процесі, спрямовані на якісні та ефективні результати студентів та інститутів загалом. Вперше розроблено практичні рекомендації для викладачів лідерів для вдосконалення якості вищої освіти України.

Культура – це сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття [18, с. 23]. Культура виступає осередком духовності, енергії створення, вищим критерієм досягнень у різних сферах життєдіяльності людини та суспільства [8, с.129]. Також можна сказати, що це наука у поєднанні з освітою та мистецтвом, моральністю, устроєм життя та світоглядом [8, с. 169]. Культура особистості освітнього лідера є сукупністю матеріальних, суспільних та духовних цінностей, створених та створюваних людиною у процесі суспільно-історичного розвитку.

Таким чином, як ядро культури освітнього лідера приймаємо загальнолюдські цінності та цілі, способи їх сприйняття та досягнення, що склалися у процесі історичної еволюції. Але за рахунок індивідуалізації та соціалізації кожною особистістю окремо, функції культури виділяються зі складу та внутрішньої організації самої культури. Культура є багатофункціональною системою, це такі функції, як:

- передача соціального досвіду (культура як соціальна пам'ять людства);
- гносеологічна (здатність концентрувати соціальний досвід багатьох поколінь, зберігати

культурний генофонд людства);

- регулятивна чи нормативна (регулювання різних сторін та видів діяльності людей);
- ціннісна (якісне наповнення морального та інтелектуального змісту).

Педагогічний професіоналізм ґрунтується на взаємозв'язку різноманітних компонентів, які відображають певну освітню систему, що відповідає соціальному замовленню суспільства. До них належать: – рівень загальної культури; – володіння змістом предмета і педагогічними технологіями; – здатність до цілепокладання і реалізації поставленої мети; здатність до педагогічної рефлексії; – здатність до здійснення інноваційної діяльності в сфері освіти; – психолого-педагогічна компетентність [5, с. 7-8].

На формування багатогранної особистості освітнього лідера, яка має весь спектр загальної та професійної культури, здатної створити команду однодумців та направити її на досягнення успіху у всіх сферах життєдіяльності, спрямована робота закладів вищої освіти, зокрема кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім акад. І. А. Зязюна факультету соціально-гуманітарних технологій НТУ «ХП».

Нами, виходячи з накопиченого досвіду, було визначено структуру загальної та професійної культури особистості освітнього лідера, до складу якої входять такі компоненти:

- духовно-моральна культура;
- світоглядна культура;
- культура філософського мислення;
- педагогічна культура;
- психологічна культура;
- методологічна культура;
- управлінська культура;
- економічна культура;
- інженерна культура;
- корпоративна культура;
- інформаційна культура;
- адаптивна культура;
- аналітична культура;
- риторична культура;
- полілінгвістична культура;
- культура фізичного вдосконалення;
- конфліктологічна культура;
- культура діяльності, спрямована на досягнення успіху.

Проаналізуємо складові структури загальної та професійної культури особистості освітнього лідера.

Все, чим би не займався, освітній лідер, має йти в нього від душі. Людина тим і відрізняється від інших живих істот, що в неї є душа, яка, як сторож совісті, підказує, як слід вчинити у тій чи іншій ситуації. Так і освітній лідер все, що відбувається, сприймає через призму своєї душі: душевне ставлення до своєї команди, яка довірилася йому і готова йти за ним; високі духовні думки і прагнення завжди чинити так, як підказує сумління. Ось ті відмітні ознаки, властиві справжньому освітньому лідеру, душа якого йде попереду розуму. Ігумен Кіпріан (Яценко) одним із пріоритетних завдань

вищої школи, що стоїть перед професорсько-викладацьким складом, вважає «щире та відповідальне сприяння вирощуванню не лише кваліфікованого спеціаліста, але здорової у духовному та моральному відношенні особистості. На глибоке переконання В. Гриньової, «духовна культура особистості є її інтегральною якісною характеристикою, формування якої обумовлено взаємодією емоційно-ціннісного, когнітивного та процесуального аспектів. Вона є епіцентром особистості, вираженням загальнолюдських цінностей. Духовність та духовна культура є фундаментом як професійної, так і педагогічної культури» [4]. Для формування майбутнього освітнього лідера як всебічно розвиненої особистості необхідний його усвідомлений інтерес до здобутків та цінностей національної та світової культури, розширення його гуманітарного кругозору та збагачення його духовної культури.

Світоглядна культура «синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу особи – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових» [18, с. 28]. Світоглядна культура, яка розуміється як специфічна сфера культури, як сфера розвитку мислення, передбачає у майбутнього освітнього лідера, насамперед, високий рівень усвідомлення діалектичних основ життєдіяльності.

Основною рисою філософської культури є здатність до створення умов для свободи філософського мислення, що виражає поліфонічність буття філософії. Тому найкращі умови для розвитку філософського мислення створює та філософська культура, яка одночасно реалізує багатоголосся філософських позицій і течій, являючи діалог різних культур. Це застерігає людство від прагнення до монополізації істини та реалізації абсолютної правди, і підкреслює неможливість здійснення культурного людського буття без різноманітності позицій, здатності ставити нові питання, шукати відповіді, сприймати несхожість, змінювати норми і пріоритети.

Що стосується педагогічної культури, то вона «є діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей: цінностей-цілей і цінностей-мотивів; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відносин. Вони є своєрідними осями координат, на основі яких вимальовується модель педагогічної культури, які спрямовують та коригують у соціальному, духовному, професійному та особистісному просторі діяльність вчителя» [4]. На думку Ю. Щербяка, педагогічна культура викладача – це особистісне утворення, інтегрована система педагогічних цінностей, в основу яких покладені духовні цінності, що є досить стійким підґрунтям, згідно з яким викладач співвідносить своє життя і професійно-педагогічну діяльність [21, с. 291]. Сформованість у викладача педагогічної культури передбачає: усвідомлення своєї неповторності, унікальності в порівнянні себе з іншими індивідуальностями; чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку; самоствердження й

усвідомлення рівня сформованості власної компетентності, яку забезпечує система знань і вмінь, переконань, самореалізація у певних видах діяльності; цінність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей, у тому числі креативних; динамічність і неперервність саморозвитку, постійну роботу над собою з метою зростання рівня власної культури, зокрема педагогічної; усвідомлення власної значущості в особистому, професійному і соціальному аспектах з метою самоствердження в суспільстві. Індивідуальність викладача виявляється в його духовності, духовній культурі, гуманістичній спрямованості його професійно-педагогічної діяльності» [1].

Педагогічна культура передбачає наявність: педагогічної спрямованості в особистості освітнього лідера, широкого його кругозору, психолого-педагогічної ерудиції та компетентності, гармонії розвинених інтелектуальних та організаторських якостей. Педагогічна спрямованість особистості освітнього лідера передбачає знання ним «педагогікою добра». Освітній лідер, формуючи свою команду, має вміти створити в ній такі відносини, які створює педагог у процесі своєї діяльності зі студентами, а саме суб'єкт-суб'єктні відносини. Лідер повинен уміти створювати у своїй команді відчуття впевненості, «спокою, рівноваги, благополуччя щастя». Як і педагог, він повинен «ненав'язливо, нетенденційно... навчити своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом» [9, с.74] людей, які довірили йому свої долі.

Психологічна культура становить сукупність знань з педагогіки, загальної, вікової та педагогічної психології та їх використання в практичній діяльності, здатність освітнього лідера бачити за поведінкою студента його душевний стан, рівень пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, рис характеру, орієнтуватися в педагогічних ситуаціях, оцінювати їх, вибирати відповідні способи спілкування із студентом, академічною групою, грамотно впливати на психіку студентів, сприяючи їх гармонічному розвитку, а також умінню аналізувати власну поведінку, констатувати наявність або відсутність у себе певних необхідних для освітнього лідера якостей, прагнути до володіння ними. Психологічна культура освітнього лідера – це характеристика гармонійності побудови основних процесів поведінки та управління ними. Вона виявляється у достатній саморегуляції дій та емоцій, у конструктивності спілкування та конструктивному веденні різних справ, у наявності виражених процесів самовизначення, творчості та саморозвитку.

Методологічна культура – особлива культура наукового мислення освітнього лідера, базою якої є методологічні знання та досвід рефлексії самосвідомості. Методологічна культура освітнього лідера включає знання методології педагогіки і

вміння їх застосовувати у педагогічній діяльності.

В умовах, коли освітні установи стають більш різноманітними, відкритими і гнучкими, змінюються зміст, форми і методи роботи закладу освіти, необхідна система підготовки, яка повною мірою сприяє реалізації творчого потенціалу особистості освітнього лідера. Управлінська культура є якісним показником діяльності в системі взаємовідносин, що визначаються специфічною ієрархією керівництва та підпорядкованості. Високий рівень управлінської культури, будучи показником професіоналізму, виробляється в комплекс різноманітних якостей і показників, що сформувалися у процесі історичного та соціокультурного розвитку управлінської діяльності. Опанування управлінської культурою – складний і тривалий процес, що вимагає не тільки суттєвих зусиль, а й певних задатків у людини [8, с. 72].

Управлінська культура освітнього лідера – це комплекс управлінських знань, умінь, навичок і досвіду, а також професійно значущих особистісних якостей лідерської і творчої спрямованості. Управлінська культура формує такі певні компетенції майбутнього лідера:

- готовність до постійної інноваційної діяльності;
- підготовленість до обробки та оцінки інформації;
- вміння орієнтуватися в екстремальних ситуаціях, приймати нестандартні рішення, аналізувати проблеми, що виникають;
- готовність до поєднання особистих та групових інтересів, встановлення контактів усередині групи;
- ініціативність, підприємливість;
- включення до системи безперервної освіти;
- поєднання технічної та гуманітарної культури;
- професійну, кваліфікаційну, територіальну рухливість.

Економічну культуру визначають як комплекс елементів та явищ культури, стереотипів економічної свідомості, мотивів поведінки, економічних інститутів, що забезпечують відтворення економічного життя. Економічна культура суспільства надає прямий вплив економічну культуру особистості, т. ін. Індивідуальна економічна свідомість включає три основні компоненти: знання (уявлення, погляди), а також почуття та волю суб'єкта. Спонукальними факторами до позитивної, вольової дії є установки особистості. Економічна свідомість може формуватися стихійно (мікросередовище) чи процесі економічної освіти.

Завдання економічної освіти – допомогти усвідомити соціальні цінності в економічній сфері, зрозуміти сенс чинних законів, їхню суспільну та особисту значимість. У цьому випадку, навіть зіткнувшись з негативними явищами в економічній сфері, людина сприйматиме їх не як норму життя, а як такі, що суперечать цій нормі і потребують

усунення. Формування економічної культури починається з процесу розвитку особистості, що багато в чому визначається успішністю процесу соціалізації у системі вишівської освіти. Становлення економічної культури особистості означає залучення її до цінностей науки та до досвіду позитивної, соціально корисної поведінки в економічній сфері.

Роль інженерної культури у підготовці освітнього лідера незаперечна. Інженерна культура розглядається з позиції філософії та соціально-історичного розвитку суспільства та особистості, як сукупність факторів: техніко-технологічної оптимізації та розуміння соціокультурних смислів використання техніки та технології в суспільстві. Культурою інженерної діяльності визначається, головним чином, рівнем загальної культури людини, її досвідом та індивідуальними здібностями, у яких і проявляється культурне/некультурне ставлення до професійної діяльності. Тому, культура інженерної діяльності є найважливішою складовою загальнолюдської культури та професійної компетентності майбутнього освітнього лідера і полягає в тому, щоб способи професійної діяльності та її результати відповідали нормам та стандартам, співвідносилися з вимогами взаємозалежності та взаємообумовленості системи «людина – техніка – природа – суспільство». Інженерна культура сприяє формуванню якісно нової особистості освітнього лідера, невід'ємними частинами характеру якої мають стати самоорганізація, високий інтелект, глибокі знання своєї спеціальності, професійна культура, відповідальність за наслідки власної діяльності, прагнення до саморозвитку, творча інтуїція, світоглядна позиція, почуття відповідальності перед суспільством.

Наявність лідера в організації сприяє формуванню корпоративної культури. Корпоративна культура – це система цінностей і переконань, спрямована на передбачення не тільки поведінки кожного співробітника, але і на приховані його можливості в тій чи іншій галузі діяльності, спосіб і засіб створення організаційної структури, що динамічно розвивається.

Освітній лідер як суб'єкт створення корпоративної культури може бути формальним або ототожнюватися з керівником, від лідерських якостей якого залежить формування, розвиток та рівень корпоративної культури організації. Головною фігурою тут є освітній лідер, саме він визначає модель поведінки працівників освітньої організації та її успіх. І такі якості лідера, як: відкритість, демократичність, простота, взаємна повага, довіра, доступність для співробітників, наділення повноваженнями, грамотна постановка завдань, заохочення, готовність заради справи відстоювати інтереси команди, сприятимуть високому розвитку корпоративної культури вишу.

Погоджуємося з думкою А. Литвина стосовно того, що інформаційна культура – це системне, багатоглядне поняття, складова його професійної культури, ступінь готовності до виконання

професійної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі, стиль мислення, засіб збагачення цілісного наукового світогляду з інформаційно-комунікаційних технологій, новий тип інтерактивного спілкування, що відповідає умовам і вимогам інформаційного суспільства [12]. Т. Коваль має рацію, коли зауважує, що в інформаційну культуру педагога входять комп'ютерний, правовий, системний, організаційний, комунікативний, інтелектуальний, світоглядний і науково-дослідницький компоненти [11, с. 33]. Інформаційна культура освітнього лідера базується на сукупності методологічних, загальнокультурних і професійних знань та передбачає комплекс інформаційних, аналітичних, прогностичних, проєктивних, організаційних, комунікаційних, орієнтаційних умінь [20, с. 139].

Адаптивна культура освітнього лідера характеризується маневреністю, здатністю ефективно реагувати і підлаштовуватися під умови, що змінюються. При адаптивній культурі співробітники не бояться змін, при цьому компанія займає активну позицію у виявленні та оцінці проблем, пошуку, прийнятті та виконанні рішень. У таких компаніях створюється культура, що забезпечує постійне відтворення ключових цінностей та принципів. Одна з відмінних рис адаптивної культури - це врахування інтересів всіх партнерів при прийнятті рішень та зміні зовнішніх умов. Зміна культури з метою приведення її у відповідність до стратегії може бути реалізована через наступні напрямки:

- показові заходи щодо зміни культури, у тому числі, створення образів для наслідування, заохочення працівників, діяльність яких відповідає вимогам;

- дієві заходи щодо зміни, наприклад, рішуча реорганізація, зміна складу менеджерів, матеріальне заохочення, пов'язане з реальними результатами роботи;

- не лише побудова, а й розвиток корпоративної культури за рахунок декларування та подальшого впровадження у культуру цінностей та етики;

- формування системи заохочення для підтримки стратегії, у тому числі наявність фінансових та нематеріальних стимулів та баланс між заохоченням та покаранням.

Риторична культура освітнього лідера має на меті навчити людину усвідомлювати своє життя, допомагає їй осмислено і рефлексивно «пізнати себе»: «Хто вона?», «Яка вона?», «Чого вона хоче?», «Навіщо вона?», «Що вона може і (або) повинен зробити, щоб покращити себе та навколишній світ?». Тому сьогодні розумно готувати до повноцінного життя риторично освічену і, отже, гуманну особистість, здатну спілкуватися людською, тобто. культурно, гуманно, дружельюбно та на діалогічній основі. Уміння правильно будувати своє мовлення, проводити публічні виступи, компетентно володіти предметом аргументації, використовувати сучасну техніку промови,

створювати у процесі спілкування суб'єкт-суб'єктні відносини, володіти законами мисленнєвої діяльності є запорукою результативності, успішності будь-якої конкретної діяльності освітнього лідера.

Полімовна культура є особливою інтегративною сферою соціокультурної реальності, основу якої складає полімовність. Багатофункціональність через різноманіття функцій самої мови – основна характеристика полімовної культури, що виявляється у розвитку життєвих сил людини, у її національній самосвідомості. Полімовна культура як соціокультурне ядро гуманізації освітнього простору є сукупністю взаємодіючих складових: спосіб збереження національних та загальнолюдських цінностей; базові функції; методи відтворення мов культури у процесі індивідуального культурного самовизначення людини у просторі соціальних практик.

В останні десятиріччя проблема здоров'я людини набула нового звучання. Якщо раніше її вирішення пов'язувалося переважно з медико-біологічними або санітарно-гігієнічними факторами, то сьогодні доведено, що здоров'я людини – це цілісне, системне явище, природа якого зумовлена як природними та соціальними зовнішніми чинниками, так і внутрішніми, такими, що визначають психологічне ставлення людини до себе і до тих обставин, у яких вона реалізує власне життя [17]. Культура фізичного вдосконалення передбачає здоров'я освітнього лідера, що є багатомірним динамічним процесом його пристосування до мінливих умов навколишнього середовища, умінням легко адаптуватися до незвичних умов середовища й стійкістю до несприятливих впливів, відсутністю у нього якихось виражених хворобливих змін, оптимальну працездатність й соціальну активність.

Широке трактування поняття конфліктологічної культури надає можливість розуміння її як інтегрованої характеристики суб'єкта праці, здатного до перетворюючої діяльності в конфліктогенному професійному середовищі. Фахівець, а в нашому дослідженні – це освітній лідер, повинен володіти конфліктологічною культурою, повинен бути підготовленим до професійної діяльності на всіх рівнях труднощів: від міжособистісних (конфліктні ситуації і конфлікти із суб'єктами професійної діяльності) до внутрішньо особистісних (подолання внутрішньо особистісних ролевих, когнітивних, мотиваційних) конфліктів [6, с. 239].

Культура діяльності, спрямована на досягнення успіху, адже для успішної людини (у нашому дослідженні – освітньому лідеру) характерні:

1. Професійна зрілість, а саме: високий рівень професійних знань і умінь; наявність інтересу до діяльності, додання їй особистісного сенсу; наявність професійно значущих якостей; творчі здібності; комунікативна компетентність; здібність до самовиховання і самовдосконалення.

2. Активна життєва позиція: щире бажання самореалізації; ціннісне самовизначення на трьох

рівнях (емоційний, когнітивний, дієвий); високий рівень мотивації досягнення успіху; наявність головної мети в житті і знання стратегії і тактики їх досягнення.

3. Високо розвинені уміння рефлексії: самопізнання, самооцінка, самоконтроль; самопрограмування на успіх, самовдосконалення; позитивна самооцінка і позитивне мислення; самопідкріплення шляхом самопереконання; відчуття оптимізму й впевненості в собі.

4. Результат оцінюється як успіх: самою особистістю (суб'єктивне переживання результату як значущої позитивної події); референтною групою (визнання успіху людьми, чия думка для суб'єкта значуща); об'єктивними даними показників успіху [3, с. 43-44].

Ефективним засобом формування і розвитку спрямованості особистості на успішну навчально-пізнавальну діяльність є створення цілеспрямованих ситуацій успіху в освітньому просторі. Особлива роль в цьому належить освітньому лідеру, як суб'єкту професійної діяльності із створення ситуацій успіху в освітньому середовищі.

Важко переоцінити роль освітнього лідера, який мотивує, спрямовує, контролює діяльність професорсько-викладацького складу та навчання здобувачів, розробляє та аргументує вибір форм, методів, технологій навчання і виховання особистості з урахуванням сучасних викликів, освітніх стратегій та навчає здобувачів умінню застосовувати їх на практиці. Наявність в освітнього лідера всіх складових структури загальної та професійної культури створює синергетичний ефект в його діяльності в освітньому середовищі, сприяє формуванню лідерських якостей, розвитку лідерського потенціалу як здобувачів вищої освіти, так і професорсько-викладацького складу.

Висновки. Отже, на підставі нашого дослідження ми дійшли таких узагальнень: 1. Особиста і професійна культура викладача закладу вищої освіти завжди є предметом дослідження науковців. 2. Загальна та професійна культура особистості освітнього лідера складається із таких компонентів, як: духовно-моральна культура; світоглядна культура; культура філософського мислення; педагогічна культура; психологічна культура; методологічна культура; управлінська культура; економічна культура; інженерна культура; корпоративна культура, інформаційна культура, адаптивна культура; аналітична культура; риторична культура; полілінгвістична культура; культура фізичного вдосконалення; конфліктологічна культура; культура діяльності, спрямована на досягнення успіху. 3. Наявність в освітнього лідера всіх складових структури загальної та професійної культури створює синергетичний ефект в його діяльності та сприяє формуванню у професорсько-викладацького складу та у здобувачів вищої освіти лідерських якостей, формуванню їх лідерської позиції, розвитку лідерського потенціалу.

Подальші наші дослідження пов'язані з формуванням професійно-етичних засад майбутніх викладачів закладу вищої освіти.

Список літератури

1. Бабич М., Вітвицька С.С. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Миرونчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 77-80.
2. Бондарчук, О. І. Професійна кар'єра керівників шкіл: психологічний аспект / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. Т. 1, Ч. 6. С. 86-89.
3. Грень Л.М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. М. Грень. Х., 2010. 173 с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / Гриньова В. М. К., 2000. – 417 с.
5. Груць Г. М. Особистість і професійна компетентність педагога в сучасній освіті / Г. М. Груць // Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. В.М.Чайки. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 165 с. С. 6-8.
6. Зарічанський О. А., Кляп М. І. Формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців сфери туризму // Науково-інформаційний Вісник. Економіка. № 6. 2012. С. 237-241. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-39-12.pdf>
7. Зербіно Д. Д. Наукова школа: лідер і учні / Дмитро Денисович Зербіно. Львів : Свросвіт, 2001. 208 с.
8. Зміст і сутність педагогічної діяльності : навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Пазинич [та ін.]. Х. : НТУ «ХП», 2007. 228 с.
9. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. К.: МАУП. 2000. 312 с.
10. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія / С. А. Калашнікова. К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.
11. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи : інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посібник / Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Сущенко Л. П. К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. 380 с.
12. Литвин А. Інформаційна культура педагога професійного навчання. URL: http://lib.iitta.gov.ua/4936/1/St_Litvin_Pidgotovka_pedag_do_IKT.pdf. (дата звернення 10.05.2020).
13. Мараховська Н. В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н.В. Мараховська. Х., 2009. 22 с.
14. Міляєва В. Р. Розвиток лідерського потенціалу в процесі формування управлінської компетентності керівників навчальних закладів / В. Р. Міляєва // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_10
15. Пантюк Т. Лідерство в освіті як суспільно-педагогічна детермінанта / Т. Пантюк, І. Миськів // Університети і лідерство. 2015. № 1. С. 41-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2015_1_10
16. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній

діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. О. Семченко. Х., 2005. 23 с.

17. Суспільна мораль як система цінностей / Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі: збірник нормативних актів України / Уклад.: Ю.Ж. Шайгородський, К.П. Меркотан. К.: Український центр політичного менеджменту, 2007. 440 с;

18. Хайрулліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз : монографія / Ю. О. Хайрулліна ; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 235 с.

19. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/%d0%9d%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%02017%20ukr.pdf>

20. Шестопалюк О. В. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього педагога / О. В. Шестопалюк // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. / [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. Львів : ЛДУ БЖД, 2009. Вип. 2., ч. 1. С. 137-141.

21. Щербяк Ю. А. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу: проблемний аспект .

URL:<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14966/1/Shcherbiak.pdf>

References (transliterated)

1. Babych M., Vitvytska S.S. “Pedagogical culture of a teacher of higher education” // Modernization of higher education in Ukraine and its development [Pedagogical culture of a teacher of higher education] : zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. d.p.n., prof. S. S. Vitvytskoi, k.p.n., dots. N. M. Myronchuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. P. 77-80.

2. Bondarchuk, O. I. “Professional career of school leaders: psychological aspect” / O. I. Bondarchuk // Aktualni problemy psykholohii: Sotsialna psykholohiia. Psykholohiia upravlinnia. Orhanizatsiina psykholohiia. K. : Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy, 2002. T. 1, Ch. 6. P. 86–89.

3. Hren L.M. “Pedagogical conditions for the formation of students of higher technical institutions focus on successful professional activities” : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity» / L. M. Hren. Kh., 2010. 173 p.

4. Hrynova V. M. “Formation of pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodical aspects)” / Hrynova V. M. K., 2000. 417 p.

5. Hruts H. M. “Personality and professional competence of a teacher in modern education” / H. M. Hruts // Profesiina kompetentnist uchytelia Novoi ukrainskoi shkoly: formuvannia, rozvytok ta udoskonalennia: materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii / za red. V.M.Chaiky. Ternopil: TNPU, 2020. 165 p. P. 6-8.

6. Zarichanskyi O. A., Kliap M. I. “Formation of conflict culture in future specialists in the field of tourism” // Naukovo-informatsiinyi Visnyk.

Ekonomika. № 6. 2012. P. 237-241. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-39-12.pdf>

7. Zerbino D. D. “Naukova shkola: lider i uchni [Scientific school: leader and students]” / Dmytro Denysovych Zerbino. Lviv : Yevrosvit, 2001. 208 p.

8. “Zmist i sutnist pedahohichnoi diialnosti [The content and essence of pedagogical activity]”: navch. posib. / O. H. Romanovskiy, O. S. Ponomarov, S. M. Pazynych [ta in.]. Kh. : NTU «KhPI», 2007. 228 p.

9. Ziazun I.A. “Pedagogical ideals and realities” : Nauk.-metod. posib. K.: MAUP. 2000. 312 p.

10. Kalashnikova S. A. “Osvitnia paradyhma profesionalizatsii upravlinnia na zasadakh liderstva : monohrafiia [Educational paradigm of professionalization of management on the basis of leadership]” / S.A. Kalashnikova. K. : Kyivsk. un-t imeni Borysa Hrinchenka, 2010. 380 p.

11. Koval T. I. “Pidhotovka vykladachiv vyshchoi shkoly : informatsiini tekhnolohii u pedahohichnii diialnosti [Training of higher school teachers: information technologies in pedagogical activity]”: navch.-metod. posibnyk / Koval T. I., Sysoieva S. O., Sushchenko L. P. K. : Vyd. tsentr KNLU, 2009. 380 p.

12. Lytvyn A. “Informatsiina kultura pedahoha profesiinoho navchannia [Information culture of a teacher of professional training]”. URL: http://lib.iitta.gov.ua/4936/1/St_Lytvyn_Pidhotovka_pedah_do_IKT.pdf. (data zvernennia 10.05.2020).

13. Marakhovska N. V. “Pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers in the process of teaching the disciplines of the humanities” : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity» / N.V. Marakhovska. Kh., 2009. 22 p.

14. Miliiaeva V. R. “Rozvytok liderskoho potentsialu v protsesi formuvannia upravlinskoii kompetentnosti kerivnykiv navchalnykh zakladiv [Development of leadership potential in the process of forming managerial competence of heads of educational institutions]” / V. R. Miliiaeva // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, 2014. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_1_10

15. Pantiuk T. “Leadership in education as a socio-pedagogical determinant” / T. Pantiuk, I. Myskiv // Universytety i liderstvo. 2015. № 1. P. 41-44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2015_1_10

16. Semchenko N. O. “Pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers in extracurricular activities” : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinnoi osvity» / N. O. Semchenko. Kh., 2005. 23 p.

17. “Suspiina moral yak systema tsinnosti / Pravovi zasady zakhystu osobystisnykh tsinnosti ta suspiinnoi morali [Public morality as a system of values / Legal principles of protection of personal values and public morality]”: zbirnyk normatyvnykh aktiv Ukrainy / Uklad.: Yu.Zh. Shaihorodskiy, K.P. Merkotan. K.: Ukrainskiy tsentr politychnoho menedzhmentu, 2007. 440 p.

18. Khairullina Yu. O. “Svitohliadna kultura osobystosti: struktarno-funktsionalnyi analiz [Worldview culture of personality: structural and functional analysis]”: monohrafiia / Yu. O. Khairullina ; Mін-vo osvity i nauky, molodi ta sportu

Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. 235 p.

19. “Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid [Sustainable Development Goals: Ukraine. National report.]”.

URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/%d0%9d%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%02017%20ukr.pdf>

20. Shestopaliuk O. V. “Formuvannya informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Formation of information and communication competence of the future teacher]” / O. V. Shestopaliuk // Informatsiino-

telekomunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti : dosvid, problemy, perspektyvy : zb. nauk. pr. / [za red. M. M. Kozziara ta N. H. Nychkalo]. Lviv : LDU BZHD, 2009. Vyp. 2., ch. 1. P. 137-141.

21. Shcherbiak Yu. A. “Pedahohichna kultura vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: problemnyi aspekt [Pedagogical culture of a teacher of higher education: a problematic aspect]”.

URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14966/1/Shcherbiak.pdf>

Надійшла (received) 23.12.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Грень Лариса Миколаївна (Грень Лариса Николаевна, Larysa Hren) – доктор наук державного управління, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4466-6018>;

Черкашин Андрій Іванович (Черкашин Андрей Иванович, Andriy Cherkashyn) – кандидат психологічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4929-6706>;

Резнік Світлана Миколаївна (Резник Светлана Николаевна, Svitlana Reznik) – кандидат педагогічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8310-1242>

УДК 378.2

doi: 10.20998/2227-6890.2021.2.08

В. Є. МИХАЙЛИЧЕНКО, В. М. КОБЕЦЬ, Н. М. СЕМКЕ

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ І ЙОГО РОЛЬ У ПІДВИЩЕННІ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито сутність компетентнісного підходу, його понятійного апарату, їх роль у формуванні готовності студентів до професійної діяльності. Показано, що в рамках компетентнісного підходу потрібне впровадження у процес підготовки майбутніх спеціалістів інноваційних технологій, методів та форм навчання, збільшення обсягу самостійної роботи у процесі навчання, активізація внутрішніх ресурсів особистості за рахунок психологічної підготовки, що сприяє формуванню у студентів загальних та спеціальних компетенцій, підвищенню їхнього професіоналізму. Зроблено висновок, що впровадження компетентнісного підходу у вітчизняну систему освіти стримує недостатня теоретична розробка нових конструктів, слабе практичне використання ефективних психолого-педагогічних технологій їх формування, а також відсутність методичних посібників щодо їх використання.

Ключові слова: компетентний похід, компетентність, компетенція, готовність до професійної діяльності, формування, ефективність.

В. Е. МИХАЙЛИЧЕНКО, В. Н. КОБЕЦЬ, Н. Н. СЕМКЕ

СУЩНОСТЬ КОМПЕТЕНТНОСНОГО ПОДХОДА И ЕГО РОЛЬ В ПОВЫШЕНИИ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Раскрыта сущность компетентностного подхода, его понятийного аппарата, их роль в формировании готовности студентов к профессиональной деятельности. Показано, что в рамках компетентностного подхода требуется внедрение в процесс подготовки будущих специалистов инновационных технологий, методов и форм обучения, увеличение объема самостоятельной работы в процессе обучения, активизация внутренних ресурсов личности за счет психологической подготовки, что способствует формированию у студентов общих и специальных компетенций, повышению их профессионализма. Сделан вывод о том, что внедрение компетентностного подхода в отечественную систему образования сдерживает недостаточная теоретическая разработка новых конструктов, слабое практическое использование эффективных психолого-педагогических технологий их формирования, а также отсутствие методических пособий по их использованию.

Ключевые слова: компетентностный похід, компетентность, компетенция, готовность к профессиональной деятельности, формирование, эффективность.